

Az Ugor Nyelvek Összehasonlító Alaktanához.

Budenz József hagyatékából.*)

C) A numerus kifejezése a névszótón.

a) Többes és kettős szám.

50. §. Számképzés (numerus).

Valamennyi ugor nyelv kétféle nyelvtani számot (numerus) különböztet meg a névszótón: egyes- és többes-számot

*) Midőn átvettem a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztését, első gondom az volt, hogy felejtethetlen Budenzünk hátrahagyott irataiból kiszemeljem mindazt, a mi közölhető. Legfontosabb természetesen az Alaktan folytatása, s ennek a számképzésről szóló szakaszait teljesen kidolgozva találtam a kéziratok között (kivéve a collectiv számneveket). Budenz e szakaszokon, mint a kézirat szélére jegyzett dátumok mutatják, 1888 májusától időközönként egész 1892 február haváig dolgoztatott. Az Alaktannak többi részei — a ragozásról szólók — csak vázlatban maradtak s ezt a boldogult már 1874 óta könyomatban adogatta tanítványai kezébe. Legközelebbi füzetünkben ezt a vázlatot is közölni fogjuk.

Egy külön lapra jegyzett terv szerint a számképzés után a «személyragok» következtek volna, még pedig — úgy látszik — mind a birtokos, mind az igei (alanyi s tárgyi) személyragok, azután a «tempus és modus», végre a «névragozás.» Ezen szakaszczímek után azt jegyezte a boldogult: «Ezt összefoglaló külön címmel kellene megkülönböztetni — a szóképzés ellenébe állítva. De a numerus is még lényegében töképzés — néhutt a személyragos névszó is ragozandó tö. — Vajjon II. Rész csak numerus és személyragokról szóljon? III. Igeragozás (ill. modus és tempus). IV. Névszóragozás.» — Minthogy így a boldogult szerző

(singularis, pluralis), és pedig külön tőképzéssel fejezvé ki az utóbbit, a többest, a számajelőletlen egyesi tő ellenében. Csak néhány ugor nyelvben, a vogul-osztjákban meg a lappban, fordul elé még kisebb-nagyobb terjedelemben az általános pluralison kívül a kettős-számnak (dualis), mint szűkebb pluralisnak jelölése is. Habár tehát most az ugorságnak csak aránylag kis része él a megkülönböztetett dualis-alakkal, ezt megis réginek, az ugor alapnyelvből valónak kell tartanunk, tekintve hogy még más ugor nyelvekből is kifejthető a dualisnak némi alaki nyoma (lásd alább) s hogy az ugorsághoz amúgy is legközelebb álló altaji nyelvcsoporthoz is, a szamojéd nyelvekben a dualis-jelölés még általános és rendes divatú. E nézet mellett még az is szólhat némileg, hogy a mordvin nyelv közönséges pluralisának bizonyos pleonasticus használata csakis a megvolt dualis-kategoriából érthető meg; ez t. i. abban áll, hogy párként egymáshoz tartozó két egyén külön-külön pluralis-alakkal neveztetik, pl. «férj-feleség» így «férjek-feleségek» (*atát-babat*), csak úgy mint a vogulban épen a kellő dualis alakkal, pl. *egvai-ojkäi* «asszony-férj» (tkp. «két-asszony—két-férj»), *jägäum-anqvaum* «atyám-anyám» (tkp. «két-atyám—két-anyám»). S végre egy tekintet az indogermán nyelvekbeli régi dualis alaknak sorsára csakis azt teszi hihetővé, hogy az ugorságban is a megfelelő alak eredetileg általános volt, de későbbi korban, mint nem igen szükségesnek érzett fejlődés, a legtöbb egyes nyelvből kivesszett.

A numerus (pluralis, dualis) jelölése az ugor nyelvekben — a névszóra nézve közvetlenül a névszón történik, s nem a viszonyragos alakokon (mint pl. az indogermán nyelvekben: gör. ἄπποϋς = krétai ἄπποϋ-ς | lat. *fratribu-s*, szkr. *brātrbhja-s*) — vagyis az egyes-számra szolgáló csupa névszótőtől alakul többesi (illetőleg dualisi) névszótő, a melyhez megint viszonyragok járulnak. Csak annyiban

még nem határozta el magát végképpen a részek megkülönböztetésére nézve, legczélszerűbbnek gondoltam, ha megtartom a már kinyomatott részekben jelzett fölosztást, mely szerint (l. 2. §.) «a numerus kifejezése a névszótón» a Névszóképzésnek harmadik (C) fejezetéül volt tervezve. S ugyancsak a 2. §-t követve csatoltam a pluralis- és dualis-képzés mellé (a) a collectiv számneveket (b), de az utóbbi szakaszt már a könyomatú vázlat szerint. S. Zs.

különbözik ezen, csupán csak a számot, tehát egy külső esetleges momentumot kifejező többes- (és dualis-) képzés a többi fogalomhatározó névszóképzéstől, hogy amaz további (fogalomhatározó) töképzésnek alapjául rendszerint nem szolgál. A verbum finitum alakjain kifejezendő többes- és kettős-szám nagyobbrészt az alanyra mutató személyragokat, tehát tkp. az ezeket szolgáló névszótöket vagyis a személynévmásokat illeti; részint azonban a csupa modus- és tempus-tök veszik föl, harmadik személy értelmében, a számjelölést, mint névszójellemű (többnyire nomen verbale-féle) tök. — J e g y z e t. Csak a mordvinban fordul elé a többes-jelölő *t*-nek azon szabadabb használata, hogy praedicatumúl álló adverbiumhoz (casusalakhoz) is járulhat, pl. mordM. *son tása* «ő itt (sc. van)», többesben: *sin tasiht* «ők itt (sc. vannak)», pedig szó szerint: «ők ittek v. ittenek»; *pilmanžava-t panarınza* «térdig [való]-k az ingei». E használat vagy a praes. 3. szem. segédige szokott kihagyásából magyarázandó (számba véve, hogy a praes. 3. szem. ige különben is névszótő, illetőleg nomen verbale, tehát «ők ittek» e h. «ők itt valók») vagy pedig a nominativusban kitett névszói praedicatum analogiájával (*son tása* és *sin tasiht* épen úgy van mint: *son para* «ő jó» és *sin parht* «ők jók»).

51. §. Számképzés: 1. Többes-szám (Pluralis).

A névszónak többesi alakjával egy ugor nyelv sűrűbben él mint a másik, jelesen a finn nyelv kedveli kiválóan, a mennyiben nem csak a jelző névszót (melléknevet) is szokta többesíteni (pl. *hyvät herrat* «jó urak»), hanem collectivum gyanánt is használja, sok részletből álló egészet jelölve vele (pl. *tappajaiset festum mactationis*, disznó-tor, *hautajaiset* begräbniss: l. fent 30. §., 192. l., meg *häät* hochzeit, *pidot* gastmahl); szintűgy a «bizonyos állapotot» jelentő névszóknak többes-számi casusai szerepelnek határozóként (pl. *on iloissaan* örömében van, *tainnoksissa* ájultságban, elájulva; *on näkyvissä* látszóban v. látható állapotban van; *päusemättömässä* oly helyzetben, a melyből ki nem juthatni=szabadulhatatlanságban, odaveszve, stb.: l. Finn nyelvtan, 48. §., 43. l.; — *hyvillä* v. *pahoilla* *mielin* jó v. rossz kedvben; különösen rendes a többesi instructivus mint módhatározó: *hyvin* jól, igen; *kovin* erősen, nagyon; *usein* gyakran stb.; — *on itkevänensä* v.

itkevinänsä síró minőségben van = úgy tesz mint ha sírna: l. Finn nyelvt. 66. §.). — A *mordvin* nyelvben ellenben csak a végarticulussal determinált névszónak van teljes többes-számi ragozása, míg az egyszerű *t*-vel való pluralistó a nominativusra szorítkozik; határozó casusok pedig, ha többesi alannyal állnak is kapcsolatban, az egyes-számi tőt veszik alapúl (l. Wiedemann, Erza-mord. gramm. 56. §.). Mind a mellett van a *mordvinban* pleonasticus többes-jelölés is, a fent említett *alat-babat-félékben*.

A többes-szám kifejezésére az ugor nyelvekben többféle képzőt találunk, még pedig azonagy nyelvben is van esetleg különbség részint a több. nominativus alakja és a többi casusokbeli többesi névszótó között (finn, lapp nyelv), részint az egyszerűen többesített és casusragot is elfogadó névszótó között és a még hozzájáruló birtokos személyragok előtt mutatkozó többesi tő között (magyar, vogul, osztják, *mordvin* nyelv). Ezekhez járul még, hogy sokhelyt a személynév-mások és a tőlük való személyragok többesítése a rendes névszótóbbesítéstől elütő. De a többesítésnek ezen különböző alakjaiban jobbadán rövid, egy szótagot tevő képzők szerepelnek, melyeknek csak egyetlenegy consonans elemük van (pl. *t*, *k*, *-j* és $\angle i$), kivéve a hol két ilyen képző egybekapcsolva fordul elé (pl. a finnben $j+t = \angle ite$, a lappban $\angle ida$). Egészen ki is rekesztendő tehát az ugor többesképzés tárgyalásából egy-két nyelvnek testesebb alakú többes-képzői, melyek az illeszkedés hiányát tekintve inkább csak képzőszerű szók s nyilván csak újabb korban keletkeztek, annál fogva csakis egy-egy nyelvre (vagy épen dialectusra) szorítkoznak s mellettük (a személynév-mások és ragokban vagy a 3. személybeli igealakokban) még másféle, a többi ugorsággal közös többesítésnek is nyoma maradt. Ilyenek: 1. a zürjén *-jas*, Udori *-jös*, P. *jes* és *vojtják* *jos*¹⁾ pl. *mortjas* emberek (*mortjös*, *mortjes*, *murtjos*); *töljas*, *tövjös* szelek; *kijas*, *kijes* (iness. *kijezi*) kezek; megjegyzendő zürj. *sija-jas* «ők» vagy pedig *nija*; *voj.* *so-jos* «ők». — 2. Cseremisiz: CserS. *šamoč*:²⁾ *kudošamoč* házuk, *ámnešamoč* lovuk; dativusrag-

¹⁾ Eredeti szójelentésére nézve v. ö. zürj. *jöz* «nép, emberek, társaság» = *voj.* *joz* «rokon, társ»: lásd MÜgSzót. 404. l. (a *nyáj* czikk végén).

²⁾ Kuznyeczov Sz. a «cseremisiz pogányság maradványairól»

gal -šamočlan és -šamočlan; megjegyzendő: kōšamoč kik, mošamoč mik, de tudo «az, ő» mellett van nuno «azok, ők». | cserM. -vülä, vlä²⁾, pl. pörtvülä házak, jumavülä istenek.

A többesítő alakok átnézete, az egyes ugor nyelvek szerint.

Finn. Rendes több. képző a ragtalan nominativus alakban -t, illetőleg -d, mely vocalissal -te, -de a genitivusban is előfordul: -ten, -den, -'en: finnS. kalat halak, hevose^t lovak (egy. tők: kala, hevose): gen. kala'in e h. kala'en, kaladen; hevosten | maat földek, kivet kövek, silmüt szemek, karjat nyájak, linnut madarak (l'ntu), jo'et folyók (joke) stb. | finnK. szintén több. nom. -t: kalat stb. | finnVp. -d: nom. kalad, silmad szemek, lindud (= S. linnut), kived stb. | finnE. -d: kalad, silmad, karjad nyájak, linnud stb.; gen. kalade e h. kaladen, silmade, lindude | finnL. -d: nom. jãlgad lábak, pãvad napok, kield nyelvek (gen. a rag elkoptával = nom.). — Igealakok, 3. szem.: finnS. tulevat jönnek, tulivat és tulit jövének, tulkoot jöjjenek = E. tulevad, tulivad, tulid és tulgu'. | finnVp. andaba adnak, tegeba tesznek (= S. antavat, tekerät); andoiba adának, tegiba tevének.

Személynévmások: finnS. me, te, he «mi, ti, ők» (egy. minä, sinä, hän; s casusokbeli egy. tők: minu, sinu, häne) | finnK. müö, tüö, hüö | finnVp. mö, tö, hö (egy. mina, sina, hän) | finnV. mö, tő (3. nãmä, tkp. mutató névmás) | Kemi-ben: me, te, he és met, tet, het | Ingridában: mō, tō, hō és hōt, hōn | finnE. mei'e, te'i'e (3. nemad, mutató névm.) és me, te.

Személyragok: finnS. 1. -mme, 2. -nne (birtokos r.), -tte (alanyi rag.); (3. -nsa, -nsä meg -h-n = egyes sz.) | finnK. 1. 2. -na, -nä birt.

szóló értekezésében a šamič szónak a család (or. semja) jelentését tulajdonítja, szemben a nagyobb nemzetséggel (rod); egy ott közölt imádság textusában ugyancsak előfordul mint többesítő: müks-šamič méhek, mari-šamič cseremiszek. — A másik dialectusbeli -vülä képzőnek magyarázata önként kínálkozik a cserM. pülä «multus» szóban; v. ö. mord. velä «falu» (meš-velä «méh-raj»). De megjegyzendő, hogy Genetznek legújabbán megjelent textusai (Suom.-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja VII. Helsingfors 1889.), melyek az úgyn. keleti dialectusból valók, nyilván ugyanezt a képzőt -wlak, -blak alakban mutatják, mely a birt. személyragok után áll: jomakwlak mesék, imnẽmblak lovaik (mintegy «lova-mok»), imnẽstplak lovaik (lovuk-o-k).

rag (3. -ššeh, -sseh v. -že, ze, meg -h = egyes sz.); és alanyragok: 1. -mma, -mmä, 2. -tta, -ttä, vagy: 1. -ma, -mä, 2. -'a, -'ä. (pl. neämmä, neättä = S. näemme, näette; nägimä, nägiä = S. näimme, näitte) | Ingríában: 1. -mme, 2. -nne (birt.) és -mmek, -nnek; 3. -sse és -ssek (birt.); — alanyragok: 1. -mma, -man (-mman), -ma, 2. -tta. | finnE. alany-ragok: 1. -me, 2. te (pl. oleme, olete = S. olemme, olette; pühime, pühite (ettől: pühki-)) | finnVp. 1. -moi, (-mai) 2. -tei (pl. a személynévmás több. partitivusa: meidamoi, teidatei; andamai, andatei = S. annamme, annatte; tegemai, tegetei = S. temme, teette; az északi Vp-ben azomban 1. -mme, 2. -tte: andamme, andatte-).

Többes-számi tö -j (<i) képzővel, mely a nominativuson és az ezzel egyalakú accusativuson kívül meg a genitivuson kívül a többi casusok alapjául szolgál; a genitivusban pedig a -te (-de)-féle tö helyett is szerepel -te (de)-vel egybekapcsolva (-ite, -ide), s így nagyobb terjedelemben használatos mintsem az egyszerű -t(d)-vel alakult többesi tö: finnS. kaloj (iness. kaloissa halakban): egy. kala; silmi (iness. silmissä, part. silmiä e h. silmidä): silmä; mai (egy. maa föld), lintuj (allat. linnuille, part. lintuja e h. lintuj-da): lintu; käsi (egy. käte; iness. kädissä, egy. kädessä) stb.; genitivus: kalojen e h. kalojen, kaloiden (mellette: kalai'n e h. kala'en, kaladen), silmien e h. silmiden; maiden (vagy hangerősbitélissel: maitten); lintujen, käsien (kätten mellett) | finnK. kaloj: kaloissa, g. kalojen; käzi (egy. käde: käzissä); silmi (egy. silmä) stb. | Ingr. jalkoi (jalka láb), päi (pää fej), käsi (käte) stb. | Vp. pui (pu fa), kaloi (kala), silmi (silma), lindī e h. lindui (lindu) stb. | V. pui (pū), mai (mä), lintui (lintu), siltoi (silta híd), éiväi (éive kö), oposi (opose ló) stb. | finnE.-ben általános a j v. <i-vel alakult tö a több. partitivusban (csakhogy maga a -j gyakran már eltűnt, csak az alaptő végvocalis-változásában hagyván nyomot); a többi casusokban rendszeren csak a déli nyelvjárások élnek ilyen több. tövel (meg -ide-féle genitivussal is), míg a revali nyelv a -de-féle több. genitivust terjesztette ki a többesszámi casusok alapjává: pl. hobusi (part. hobusid: hobuse ló), nōrikui (part. -kuid: nōriku menyecske), nahku (= fS. nahkoi; part. nahku: alaptő nahka); Verroi nyelv: gen. hobeside (és hobeste), adess. hobesil, elat. hobesist (nem hobestel, hobestest); silmi-st (s nem silmadest) stb. — A -j (i)-féle tövel élnek a több. casusokban az eltérő nomi-

nativussal való személynév-mások is: finnS. nom. *me, te, he*: pl. part. *meitä, teitä, heitä* iness. *meissä, teissä, heissä*; gen. *meidän, teidän, heidän* (acc. szintúgy, vagy: *meidät* stb.) | fK. müö *mi*: part. *meidä, elat. meistä*; gen. *me'än, miän* (= S. *meidän*) | Ingr. *mō*: part. *meidä, iness. meist*; gen. *meijen, acc. meijet* | Vp. *mō*: part. *meida-moi, adess. meilamoi, gen. meidemoi* | finnE. *mei'e, me*: part. *meid, elat. meist*; gen. *meie* (= fS. *meidän*; de van *meite, mede, mete* is, s innen új part. *meitid, elat. meitest*).

Alaptőváltozással a több. mutatónév-más-tők: *nä, ne (ni), nuo*, az egyesszámi *tä, se (si), tuo* ellenében: finnS. nom. *nämä* (úgy mint egy. *tämä*, l. fent 48. §. 1.), *ne, nuo* (és *nämät, net, nuot*); a többi casusokbeli tők a rendes *-j (i)* képzővel: *näi, nii, noi*, pl. part. *näitä, niitä, noita*, instr. *näin, niin, noin* iness. *näissä, niissä, noissa* stb. | finnK. *nämä, ne, noa* (egy. *toa*): part. *näidä, niidä, naida* | Ingr. *nämä* (és *nämät*), *ne, nō* (egy. *tō*): part. *näidä, niidä, noida* | Vp. *ned* (egy. *se*): part. *nid, iness. niš*, vagy nyomatékosító előraggal: *ñened* (egy. *ñetse*), *ñenid, ñeniš* stb. | finnE. *nemad* (*nād, nemä', neä*), *nēd* (*nē, egy. sē*), *nō'* (és *tōd, egy. tō*): part. *neid* (*näid*), *neid, noid* | finnV. *nämä, ned*, part. *näitä, niitä*.

Lapp. Többes-képző a nominativusban, külön dialectusokban: lpF. *-k*, lpS. *-h* ('), lpE. *-h*; pl. lpF. *jojak* (egy. *jokka* folyó; v. ö. finnS. *jo'et*, egy. *joki*); *muorak* (*muorra fa*); *sanek* (egy. *sadne* szó), *čalmek szemek* (egy. *čalbme*) | lpS. *čalmeh* (*čalmē'*), egy. *čalbme*), *almačeh* (*almačē'*, egy. nom. *almač* ember), *juolkeh* (egy. *juolke* láb) stb.*) | lpE. *juölgeh* (egy. *juölge*), *iveh* évek (egy. *ihe*, gen. *ive*). — Igealakok, 3. szem.: lpF. *lokkek* olvasnak (egy. 1. *lojam*, 3. *lokka*, inf. *lokka-t*); megjegyzendő *äi* verb. neg. (præs. 3. plur., finn *eivät*), 1. *äp*, 2. *äppet* | lpS. *lokkeh* olvasnak (*lokka-*); *äh* vrb. neg. lpE. *loheh* id. (egy. 1. *luovum*, 3. *loha*); *eah* vrb. neg.

A präteritum több. 3. szem., lpS. még *-n-en* végződik, a mely a lpF. E-ben már nincs meg: lpS. *sorganijen* megjíjtek (egy. 1.

*) Az 1647-ban megjelent «Manuale Lapponicum», melynek Torneo-vidéki nyelve a lpS.-hez csatlakozik, *g, gh*-val írja a több. nom. alakot: *piednag* kutyák, *tagh* (S. *tah*) ezek, *mübbeq* mások; Ganander grammatikája (1743-ból), szintén torneo-vidéki nyelvel, *ch*-val: *puolvach* térdek, *viessuoch* házak, *kabmagach* csizmák (egy. *puolva, viessuo, kabmag*).

sorganib, 3. -ni; *lijen*, *lĕn*, *lĕn* voltak (egy. 1. *lijeb*, *lijib*, *lib*, 3. *lei*, *li*); *lokkin* olvastak (egy. 1. *lokkib*, 3. *lokkai*) | lpF. *lokke* (egy. 1. *lokkim*, 3. *lojai*); *suorganegje* ijedtek; *legje* voltak (egy. 1. *legjim*, 3. *lĕi*) | lpE. *luhhĕ* olvastak (egy. 1. *lĕhim*, 3. *lurvui*); *lijjĕ* voltak (egy. 1. *lijjim*, 3. *lĕi*).

Személynévmások: lpS. *mije*, *tije*, *sije* «mi, ti, ők» (egy. *mon*, *ton*, *son* v. *todn*, *sodn*, *sodne*) | lpF. *mi*, *di*, *si* (egy. *mon*, *don*, *son*) | lpE. *mĕ*, *tĕ*, *sĕ* (egy. *mun*, *tun*, *sun*) | lpK. *mĕ*, *tĕ*, *sĕ*. — Egyes vidéken -n-es alak is mutatkozik: *min*, *din* «mi, ti», S. *siĕ* ők.

Személyragok: lpF. 1. *mek*, 2. *dek*, 3. *sek* birtokos és alanyragok (a präteritum és -*sek* az imperat. alakjain) | lpS. -*ne*, -*te*, -*se* (-*ne* helyett alanyrag: -*me*) | lpE. -*m*, -*d*, -*s* (birt. és alanyragok).

Többes-számi tő -*j* (<*i*, *ĭ*) képzővel, a nominativuson kívül való casusokban; e mellett hozzájárult -*t* (-*d*)-vel való vagyis <*it* (*id*) végű tő mutatkozik még az illativus-allativus-ban: lpF. nom. *jojak*: gen. (ragvesztett) *jojai*, part. (acc.) *jojai-d*, allat. *jojai-di* v. birtokos személyrag előtt *jojaidass-* (v. ö. egy. *jokki* és *jokkas-*); nom. *sanek*: *sani*, *sani-d*, *sani-di* v. *sanidass-* | lpS. nom. *almačeh*: *almačĕ*, *almačĕ-t*, *almačĕti* (-*čĕta*, -*čĕt*). | lpE. nom. *juolgeh*: gen. *juolgĕ* (*jułgĕ*), part. *juolgĕd*, all. *juolgĕd*; — a gen. teljesebb alakjára nézve v. ö. lpF. *vielljacidam fratrum meorum*, S. *suddoitanne peccatorum nostrorum*, E. *kalkuited uxorum vestrarum*. — Személynévmások megtartják a casusokban az <*i*-féle tőt, mely különben már a nominativusban is megvan: lpF. *mi*: acc. gen. *min*, loc. *mĕst*, allat. *mĕjĕdi* | lpS. *mije*: gen. *mĕjan* (*mĕjan*, *mĕja*), acc. *mĕjeb*, loc. *mĕjesne*, allat. *mĕjĕt*, *mĕji* | E. *mĕ*: gen. *mĕ*, acc. *mĕ*, allat. *mĕjan*, loc. *mĕst* | lpK. *mĕ*: gen. *minĕ* (*min*), acc. *minĕt* (*mĕjĕt*), loc. *minĕst* (*mĕst*), allat. *mĕjĕ*.

A mutató névmások többese rendes módon alakul (S. *ta* ez: *tah* és casusokbeli *taj*, lpF. *da*: *dak* és *dai*); kezdő *n*-vel való tő csak néhány adverbiumban maradt meg: lpF. *naft* így, *nuft* úgy; S. *naute* így, úgy (v. ö. finn. *näin*, *nĕin*, *noin*).

Mordvin. Rendes többes-képző, nominativusban: -*t* mind a két dial.-ban: *avat* (egy. *ava* asszony); M. *keft*, E. *kĕvt* (*ke*v, *kĕ*v kő); M. *kutt*, E. *kudot* (*kud*, *kudo* ház); M. *pilkt*, E. *pilget* (*pilge* láb). Determinált több. nom. *avat-nĕ*, *avat-ne*, mely a genitivusnak és a többi casusoknak alapul szolgál. Nem tudható már, vajjon

régiben a mordvin is élt-e a finn *-j*-féle (pl. *kaloi*) többes-képzésnek megfelelő külön tőalakkal a többesi casusokban. — Igealakok, 3. szem.: M. *sodajht, eräjht, kuliht, peliht* (egy. *sodaj tud, eräj él, kulī meghal, peli fél*) = E. *sodit, erit, kulit, pelit* (egy. *sodi, eri, kulī, peli*); præt. *sodašt, pelšt* (egy. *sodás, pelés*).

Személynévmások: több. nom. *min, tin, sin*, E. *min, tñ, siñ* «mi, ti, ők» (egy. *mon, ton, son*); ugyanezek mint tők a casusokban: pl. elat. *miñstink*, E. *miñstének*; illat. *miñzink, miñzenek*, abl. E. *miñdenek*, stb.

Személyragok: M. 1. *-nk*, 2. *-ntt*, 3. *-st* = E. 1. *-nok, -nek*, 2. *-nk*, 3. *-st* és *-sk*, mint birtokosragok | M. 1. *-ma, -mä*, 2. *-da*, 3. *-st*; E. 1. *-nok, -nek*, 2. *-do, -de*, 3. *-st* alanyi ragokúl. A tárgyias igeragozás némely M. alakjában csak *-k* és *-t* maradt meg mint több. 1. és 2. személymutató (*sodasask* tudjuk őt, *sodasašt* tudjátok őt, v. ö. E. 1. *sodasinek*, 2. *sodasink*).

Mutató névmások: M. *tä* «ez»: több.-tő *nä* (több. nom. *ñat*) = E. *te*: több. *ne* (nom. *ne, net*) | M. E. *tona* «az, amaz»: több. *nona* (nom. *nonat*).

Cseremisz. (Lásd fentebb *-šamoč, -vülä*-ről). — Igealakok, több. 3. szem.: *poktat* v. *poktad* «hajtanak» (egy. *pokta*), *ulut* v. *ulod* «vannak» (egy. *ulo*).

Személynévmások: 1. *me (mä)*, 2. *te (tä)* «mi, ti» (egy. 1. *meñ, miñ*, 2. *teñ, tiñ*); (*nuno* «ők», tkp. «azok»). — Személyragok: 1. *-na*, 2. *-da*, 3. *-št*. — Mutató névmások: *nine* ezek, *nuno* azok (egy. *tide, tudo*).

Zürjén-votják. (A *-jas, -jos* többesítőről, fen.). — Igealakokban: a) egyes-számi tagadóító ige mellett a főigén jelzi a többest zürj. <ö, votj. <ä, pl. *og setö* nem adunk, *eg setö* nem adánk (egy. *og set, eg set* nem adok, nem adék): votj. (részint szintén többesi tag. ige mellett): 1. *um šotä*, 2. *ud šotä*, 3. *uz šotä* (egy. 1. *ug šot*, 2. *ud šot*, 3. *uz šot*); præt. 1. 2. 3. *öm, öd, öz šotä* (vagy *ömi, ödī, özi šotä*; egy. 1. 2. 3. *öj, öd, öz šot*); — b) az imperativus egy. 2. szem. az igetővel egyező (*set, šot* adj), míg a több. 2. szem. <ö, <ä-végű (*setö, šotä*, adjatok); szintügy tiltólag: *en set, en šot* ne adj, több. *en setö, en šotä* ne adjatok; a zürjP. az <ö-végű 2. személyhez még hozzáteszi a *-te* többesi személyragot: *en setö* v. *setöte* «ne adjatok» (egy. *set* «adj»).

Ezen <öféle többeshez csatlakozik azon zürj. <ös, votj.

<es alak is, melyet többes-számi alanyra vonatkozó állítmánybeli névszók (melléknevek) fogadnak el: pl. «legyetek ti szintoly jók (*burös*)»; «a nyúlnak fülehegyei feketék (*sodes*)». De ezen alak «lenni (vlmivé), tenni (vlmivé)» igék mellett is előfordúl, pl. «szépekké (*céberes*) teszitek a sirokat», s így a vég *s* eredetileg bár translativus-essivus értékű casusrag lehetett (a milyen a mordvin *-ks*, finn *-ksi*).

Személyragok: a votjákban 1. *-mi*, 2. *-di*, 3. *-zi*, melyeket a megmaradt végvocalis különböztet meg az egy. *-m*, *-d*, *-z* ragoktól; — a zürjP.-ben alanymutató ragúl így még 3. szem. *-sö*, míg több. 1. 2. szem. rendszeren már csak *-m*, *-t* (az utóbbi csak az imper.-ban *-te*), pl. *setam*, *setat*, *setasö* «adunk, adtok, adnak» (egy. 1. *seta*, 2. *setan*, 3. *setas*); a többi zürjénben szintilyen a több. 1., pl. *setam* «adunk» (egy. *seta*); eltérő a 2. 3. szem. *setanid*, *setasni*; — birtokosragokúl pedig az egész zürjénségben *ní* előrésszel való új alakok szolgálnak: 1. *-nim*, 2. *-nid* (P. *-nit*), 3. *-nis*, (egy. *-m*, *-d* (P. *-t*), *-s* ellenében): 1. alább a személyragok tárgyalását.

Többesi mutató nevmások kezdő *n*-vel csak a zürjénben: *nija*, *ní* «azok, ök»; *naja*, *na* «ezek, ök» (egy. *sija*, *si* és *taja*, *ta*).

Személynévmások: több. nom. 1. *mi*, 2. *ti* (zürj. egy. *me*, *te*; acc. *menö*, *tenö*; votj. *mon*, *ton*; acc. *monä*, *tonä*); e mellett casusokbeli tők: votj. 1. *mile* (pl. acc. *milemez*, elat. *milestim*), 2. *tile* (acc. *tiledesz*, elat. *tilestim*); — zürj. 1. *mijan*, 2. *tijan* (acc. *mijanös*, *tijanös*; elat. *mijanis*, *tijanis*).

Vogul. Rendes többes-képző, nominativusban: *-t*: *kwol* ház: *kwolet* házak; *kav kö*: *kavet* (vogK.); *lü lö*: *lü^t*. — Igealakok, 3. szem.: *olét* vannak (egy. *oli*), *olset* voltak (egy. *ols*). — Személynévmások, több. nom.: *mān* mi (acc. *mānau*, dat. *mānau*), *nān* ti (acc. *nānän*), *tān* ök (acc. *tānän*), || egy.: *äm* én, *nān* te, *tāu* ő; dual. *mēn*, *nēn*, *tēn*. — Személyragok: 1. *-u* (*-uw*), 2. *-n* (*-än*), 3. *-nl*, *-nel*, pl. *mānau* minket, *nānän* titeket, *tāuänl* öket; *olsu* voltunk, *olsen* voltatok.

Különös alakja van a birtokszó többesének, a birtokos személyragok előtt: *kwol* ház: *kwolänem* v. *kwolanem* «házaim», *kwolänä* v. *kwolanä* «házai»; — szintilyen vocalissal a dualisi birtokszó is: *kwolärem* v. *kwolarem* «két házam» (birtokosrag nélkül, nom. *kwoli* «két ház»).

Osztják. Rendes több. nominativus alak: oszt. Irt. B. -t, osztS. -l (-tl): pl. Irt. *kerap hajó*: *kerabet hajók*, *jügot fák (jüχ)*, *pesant asztalok (pesan)*, B. *poget fiúk (poχ)*, *kevet kövek (kevi)*, *lovet lovak (lovi)*; S. *vondal hegyek (vont)*, *kösl csillagok (kös)*, *ikil öregek (iki)*; — casusragbeli vocalis előtt, lágy -d, -l: dat. *kerabeda. pugeda, vondala*. — Igealakok, 3. szem.: Irt. *mentet*, B. *manlet*, S. *menlet*, *mennek* (egy. 3. *ment, manl, menl*, több. 1. *mendeu, manleu, menleuχ*); B. *manset mentek* (egy. 3. *mans*, több. 1. *mansu*, 2. *manseta*). — Személynévmások, több. nom.: Irt. *meñ mi* (dat. *meñeva*), *neñ ti* (dat. *neñeda*), *teg ök* (dat. *teget*) | B. *muñ mi* (dat. *muñeu*), *neñ ti* (dat. *neñän, neñilana*), *li (liv) ök* (dat. *liel, livel, liela*) || egy. *ma én, neñ te, teu*, B. *lu ö*; dual. *mīn, nīn, tīn* (Irt.); *min, nin, lin* (B.). — Személyragok: 1. -u (S. -uχ), 2. -da (B. -ta, S. -dex); 3. Irt. -t, B. -l, S. -l (= egy. -t, -l, -l): pl. 1. *mendeu, menleuχ, manlu megyünk*, 2. *mendeda, menledex, manleta mentek*; 3. Irt. *kerabet* «hajójuk» (és «hajója»), B. *poget* «fjuk» («fia»), S. *ūžil* «juhuk» (*ūžel* «juha»).

A birtokos-személyragok előtt való birtokszó többese: Irt. *keraptam, kerapteu* «hajóim, hajóink»; *pögor sziget: pögordam, pögordeu*; B. *navremlam, navremlau* «gyerrekeim, gyerrekeink»; S. *āc juh: ātlam, ātlauχ* «juhaim, juhaink»; — megjegyzendő, hogy az osztS. B.-ban még a dualisi birtokszóhoz is hozzájárul ugyanily -l (-l): S. *āčalam, āčalauχ* «két juhom, két juhunk», B. *poχ: jiw-poχālan* «két testvéred», *sem: semgalan* «két szemed».

Magyar. Rendes több. nom.: -k, a névszó teljesb tőalakja után: pl. *lovak, halak, kövek, fajok; fák, atyák, gyengék; hálók, erdők* stb. (acc. *lovaka-t, köveke-t*). — Személynévmások, több. nom.: *mi nos, ti vos* (egy. *te*), 3. *ő, ú*, pl. az *ő v. ú házuk*, *külömben ök, ük* (egy. *ő, ú*); HBeszédben: *miv, tiv, iv*; mai dial.: *mü, tü*; s még rendes névszótöbbsesítővel: *mük, tük*; — possessiv alakok: *miénk, tiétek (mijénk, tijétek), övék*.

Személyragok: 1. -nk (-mk: -muk, -mük); 2. -tok, -tök; 3. -uk, -ük [v. -ok, -ök]; -juk, -jük [-jok, -jök] és alanymutató ragúl: -nak, -nek (pl. *tudnak, vernek; tudának, verének*).

Birtokszó többese, birtokos-személyragok előtt: *lovai-m, lovai-d, lovai (lovaji)*; *lovaink, lovaitok, lovaik* | *köveim* stb. || *napjai-m, napjai-d napjai* (v. ö. egy. birtokról: *napja*).

A fent kimutatott többes-képzések közt legelterjedtebb a *-t* (*-d*) képző: a finn, mord., cser., vog. és oszt. nyelvekben. Hozzá tartoznak még, mint a dentalis explosiva változatai: *a*) az egyik osztják dial.-beli, osztS. *l* (*l*), az osztB. *-t*, és vog. *-t* ellenében, a miért is el kell fogadnunk, hogy csakugyan *t*, *d* helyébe lépett ezen *l*-féle hang (tkp. vegyes ^{*tl*}, ^{*al*}). Meg kell jegyezni, hogy az osztB., a melylyel a *t*, *d*-vel szemben álló *l*-féle hangra nézve az osztS. rendszeren megegyezik, szintén *l* (*l*)-et mutat többesképzőül, t. i. a dualisi birtokszónak többes-képzővel toldott alakjában: *-ñal*, *-pal* (l. fent *požñalan*, *semqalan*); példák az *l* hangban való egyezésre: S. *vělem*, B. *vělim* velő = finn *üdime*, mord. *udime*; S. *āl-*, *ōl-*, B. *ol-* = mord. *udo-*, lp. *ode-* [*oqtie-*], *oaðde*.

b) A lpF. *-k*, s gyengült másai: lpS. *-h* ('), E. *-h*, — a finn *-t* (*-d*)-vel szemben, pl. *čalmek*, *čalmeh* = f. *silmät* szemek. Tekintetbe jő ugyanis, hogy egy másik esetben is, hol előbb bizonyosan szóvégi *t* volt, a lpF. *-k*, lpS. *-h* mutatkozik: egy. 2. személyrag az igén, pl. *manak*, S. *manah* mégy (1. szem. *manam*, *manab*) = f. *menet* (1. sz. *menen*). Még azért is azonegynek kell tartanunk a több. nom. *čalmek* és f. *silmät* alakokat, mert a lp. nyelv a casusokbeli *i*-féle többes-képzésre nézve is megegyezik a finnel.

c) A mordvin többesi személyragokbeli *-k* (1. *-nok*, *nek*, M. *-nk*; 2. E. *-nk*, 3. *-sk* a még szokottabb *-st* mellett); a 2. szem. *-nk*-nak M. *-ntt* áll ellenében, miszerint előző *-n-tet*, *-n-tek* vehe-tők föl, mely utóbbi *-ntk*-vá vonódván össze, végre *nk*-vá gyengült.

d) A votják *mīle-*, *tīle-* (acc. *mīlemez*, *tīledez*) megfelel a finn *mejdä*, *tejdä*-nek (g. *meidän*, *teidän*), annálfogva hogy *l* (*l*) eredeti szóközépi *d* helyett a zürj.-votj.-ban közönséges. E szerint a zürj. *mijan-*, *tijan*-beli *j* is *l* útján a többes-képző *d*-vel azonegynek mutatkozik.

Szinte azonosoknak tetszenek a m. *-k* és lpF. *-k* többes-képzésnek ilyen esetei: *szemek*, lpF. *čalmak*, *kezek*: *giedak*, miszerint a m. *-k* képző is csak változata lenne az ugor *-t* (*d*)-nek, vagyis *szemek*, *kezek* = finn *silmät*, *kädet*. Ámde számbaveendő, hogy a lpF.-ben az egy. 2. személyrag is *k* alakban van (a finn *-t* ellenében), míg a magyarban *-l* van (*alszo-l*, *valá-l*), tehát nincs meg itt ugyanoly hajlandóság a *t*: *k*-cserére. Azután meg a vocalis-elisió-nak be nem állása ilyen esetekben, mint: *lovak*, *kövek* (meg: *lovakat*, *lovakon*, *köveket*, *köveken*), holott bár *lók*, *kök* lehetett volna

(v. ö. vog. *lūt*, mord. *keft*), arra utalnak, hogy a m. -*k* több. képző régibben nem is állott csak egyszerű mássalhangzóból, s így egyszerű eredetibb *t* (*d*)-nek sem lépett helyébe. V. ö. ellentétül az elisiót ebben: *fészek*: acc. *fészket*.

A másik többes-képző, melyet a -*t* (*d*) és ennek esetleges változásai mellett főleg a finn és lapp nyelv használ, -*j* gutturalis spirans (teljesebb -*j_s*, -*j_z* helyett), illetőleg a szótőnek végvocalisával <*oj*, <*öj*, <*i* alakban van meg a consonans-kezdetű casusragok előtt: f. *kaloj-na*, *kivi-nä* (e h. *kivej-nä*). Hasonló tehát a -*j* nom. verbale alakjához, miszerint eleve is annak eredetibb -*g* alakját is tarthatjuk lehetségesnek (l. 30. §. *b*) s e lehetőséget további nyomozásában számba vehetjük. Ezt fölveve ugyanis azt láthatjuk, hogy a -*j* (*g*) képző megvan még a finn személy-név-mások nominativus alakjában is: *me*, *te*, *he* (tkp. *me'* stb.) = casusokbeli: *mej*, *tej*, *hej* (*meissä* stb.), s természetesen a többesi személyragok végén is: -*mme*, -*nne* (e h. -*nde'*) és -*tte'*, mert a mint fentebb láttuk, csakugyan még -*j*-végűek ezek a finn Vp.-ben: -*moj* (*maj*), -*tej*. — A lapp nyelvben meg amúgy is *i*-féle vocalisával tűnik szembe a többesi személynévmásnak *j*-vel való képzése, a nominativusban is: nom. *mije*, *tije*, *sije* (lpF. *mi*, *di*, *si*) az egyes-sz.-alakok *mon*, *ton*, *son* ellenében, vagyis *mi*, *mij* e h. van: *mej*, s nyilván ez a *j* okozta, hogy a vocalis nem változott mély hanguvá mint az egy. számban (tekintve, hogy az ugor személynévmástők eredeti alakját magashangúnak kell tartanunk: *m_s* stb.). Egyébiránt a hosszabb lpS. *mije* alkalmasint *mije'* (azaz *mije-t*) h. való, még egy másik több. képzővel, úgy mint a finnségben is előfordúlnak még hozzátoldott -*t*-vel való nom. alakok: Kemi-ben *met*, *tet*, *het* (*me*, *te*, *he* mellett), Ingriában: *höt* (*hō* mellett); v. ö. *nämä* és *nämät* «ezek».

b) Könnyen felismerhetők a finnségen és lappságon kívül is a -*j*-féle többes-képzésnek nyomai a többesi személynévmástőkben: mord. *mi-n*, *ti-n*, *si-n*, (egy. *mo-n*, *to-n*, *so-n* ellenében, melyek valaha *mō-n* stb. voltak, az abl. *moñden* stb. szerint*) | zürj.-votj. *mi*, *ti* nom. alakok, (egy. sz. votj. *mon*, *ton*, zürj. *me*, *te*, acc.

*) T. i. a *moñden* palatalizált *n* hangja eredeti magas magánhangzóra mutat.

menő, tenő) | magy. *tí* (*ti*) nom., *tijé-tek* possessiv alak (*tije- teljesb* tőtől): egy. *te*; szintígy *mí* (*mi*) «nos», *mijé-nk* «noster» (tő: *mije-*), mely szerint az egy. nom. *én* helyett valaha **mén*, *mén* volt. Megjegyezzük, hogy a szintén elég régen előforduló, de kevésbé elterjedt *mü*, *tü* mellékalakok, mint az *i*-vel valók változatai, az *i* : *ü* váltakozásnak ismeretes eseteihez csatlakoznak (pl. *bín* : *bün*, *fil* : *fül*, *idő* : *üdő* stb.). Sőt a néhány régi nyelvemlékben *iv*-vel írt alak; pl. *miv* HB. (*myw* és *mew* LevT.) sem vehető másnak mint *mü* v. *mü*-nek, külön hangzó *v* nélkül.*)

A közönséges m. -*k* többes-képző, mely az egyes sz. tőnek teljes alakjához járul (végvocalisa elisiója nélkül: *emberek*, *embereke-t*, *embereke-n*, míg ellenben dim. -*ka* képzővel lesz *emberke*; *lovak*, *lovaka-t* v. *lovako-t*, s nem *lókat*), s mely nem csak szó végén áll mint kemény hangzó, azt sejteti velünk, hogy előző teljesebb alakja -*kk* volt (-*kka*, -*kke*) vagyis hogy az *örök* (*örökö-t*) szónak *k*-jához hasonlít, mely régibben még *kk*-nak hangzott (*örökkül-örökké*). Hogy továbbá a többesi -*k* (-*ko*) helyett fölvehető -*kk* (-*kko*) milyen elemekből alakult és állapotott meg, biztosan már meg nem határozhatjuk; csak azt kell elfogadnunk, hogy része van benne az egyik ugor többes-képzőnek a -*j*-nek, illetőleg régibb -*g*-nek. Ehhez ugyanis bár a másik képző, a -*t* (-*d*) járulhatott, úgy hogy -*g-t*, illetőleg -*kt* keletkezett (vagyis *lovakko*

*) A HB.-beli *miv*, *tiv* alakokat *mü*, *tü*-nek (illetőleg *mü*, *tü*-nek) olvasván, korántsem feledtem el, hogy a 3-dik több. személynév más (mint birtokos jelző), szintén *iv*-nek van írva, a mi tehát *ü* (*ü*) volna. Ámde az egyes-számi «ő» *vv* (egyszer *uv*) írással, úgy látszik, ettől meg van különböztetve: pedig ezt is leginkább *ü* (*ü*)-nek olvasnók. Ezen azonhangúságban magában ugyan semmi baj sincs: mert megvan ez a legrégebbi codexek nyelvében is (*ö*, mint birt. jelző, egyes és többes-sz. alak, pl. Bécsi és Münch. cod.). Annyi bizonyos, hogy az *iv* írás az *ü* hang kifejezésére szolgálhatott: mert a KT-ben ugyanez *iu*-val van írva (*sciulhessen* = szülhessen); s ha épen az *vv* (egy.) és *iv* (több.) különböző hangértékét követeljük, a régi helyesírásnak az *ö* és *ü* hangok kifejezésében való nagy ingadozását és zavaros voltát tekintve, amazz bátran *ö*-nek is olvashatjuk (hiszen az *ev* vagy *ew*, mely főképen az *ö*-re illik, mégis *ü*-t is jelent: pl. Ehrenf. cod. 78. *zewz* és *zewles* = szűz, szűlés).

ebből: *lovakto*) — ugyanoly képzőhalmaz, a milyen a finnben az <i-te több.-genitivusban, vagy akár a toldott *met, tet, het* nom. alakokban. De az a lehetőség is számba jöhet, hogy a -k-t-beli -t demonstratív (determináló) elem, a milyent a m. accusativusban is föl kell ismernünk, s e mellett az volna fölhozható, hogy a mordvinban a többesi ragozásnak nagyobbrészt determinált többesi tö (-t-ne) szolgál alapjául.

Megjegyezni való, hogy a magyarban a többesi személyragokon is az általánossá vált névszótöbbsesítő -k képző fejezi ki a numerust (-*muk* [-*mk*], -*nk*], -*tok*, -*uk*) — pedig maguk a többesi személynévmások, az *ők* kivételével, -*i*, *i* (illetőleg *ü*, *ü*) végűek. Ebben nyilván utólagos megtoldást kell látnunk, melyre alkalmasint az a körülmény vitte rá a nyelvet, hogy a szó végén levő vagy vége felé kerülő r a gban a többesi névmásnak jellemző vocalisszinezete (*i*, *ü*) gyengülni kezdett s nem tetszett már biztos numerus-jelölőnek (pl. **uromu* [ebből: *uro-mü*] nem különbözött eléggé az egy. *urom*-tól, melynek szintén valaha még véghangzója volt: **uromu*); hiszen hasonló okból kapta a több. 3. személynévmás *ők* is a közönséges numerus-jegyét, míg az 1. 2. *mük*, *tük* (*mi*, *ti* mellett) meg csak egyes vidék használatára szorítkozik. — Hasonló módon megtoldott többesi személyragokat találunk még a mordvinban: 1. -*ma*, 2. -*da* ellenében, 1. -*nok*, 2. -*ntt* (e h. -*ntet*) és -*nk* (e h. -*ntek*), s jóformán ilyen a 3. szem. -*st* (s vele váltakozva -*sk*) is, mert az 1. 2. -*ma*, *da* szerint képezhető több. *-*sa* (illetőleg -*za*) semmiben sem különbözött az egy. -*za*-tól; a cseremiszbén szintén van több. 3. -*št* az 1. 2. -*na*, -*da* mellett; — meg a lappF.-ben van több. 1. -*mek*, 2. -*dek*, 3. -*sek* (változással e h. -*met*, *det*, *set*), míg a megfelelő névmások 1. *mi*, 2. -*di*, 3. *si*. — Végre egészen sajátos módon érte el a zürjén nyelvpoptól végű többesi személyragjainak megerősítését: az egyes számiakkal egybeeső -*m*, -*d*, -*s* elébe toldotta a *ni* többesi dem. névmástöt: -*nim*, -*nid*, -*nis*; pedig a votjákban még -*mi*, -*di*, -*zi* van az egy. -*m*, -*d*, -*z* ellenében.

Külön többes-alakja van a birtok-szónak hozzájáruló birtokos-személyragok előtt a magyar és a vogul nyelvben: magy. *lő*, *kéz* (tő: *lova*, *keze*): *lovaim* (azaz *lova'im*), *lovaid*, *lovai* stb., *kezeim*, *kezeid*, *kezei* stb. | vog. *kwol* ház, *lū* ló (magára való többes sz. *kwolét*, *lūt* v. *luwét*), birtokos-ragokkal többes birtok: *kwol-*

länem házaim, 2. kwolänén, 3. kwolänä stb., 1. luwanëm, 2. luwanën, 3. luwanü stb.

Amannak a magy. *lovai-m* stb.-féle alaknak egyszerű magyarázataúl ajánlkozik a *-j* (ered.: *-g*) ugor többes-képző, miszerint *lovai-m* előző *lova-jo-m-ra* vihető vissza.

Hogy mi elemnek tekintendő a vogul *-än (-äne)*, a melyre birtokos személyragok előtt többes érték kifejezése jut, azt a tárgyias igeragozásban a többes-számi 3. személyi tárgyira mutató alakok egybevetése mutathatja meg; pl. *rät-* (verni) igétől praes. egy. 3. *räti* ver, 3. szem. egy. tárgyira mutatólag *rätitü* «veri őt», több. *rätianü* «veri őket»; szintígy praet. egy. 3. *rätés* vert, 3. szem. egy. tárgyira mutatólag *rätéstü* «verte őt», több. *rätsänü* «verte őket». Továbbá, egyéb alany személy mellett: *rätianem* verem őket, *rätsänem* vertem őket, *rätianén* vered őket, *rätsänén* verted őket, *rätianuw* verjük őket, *rätianemën* «mi ketten (*-mën*) verjük őket». Szembetűnőleg egybevágó alakok: *räti-än-ä* = ver-üket-ő (veri őket) és *kwol-än-ä* = ház-ak-ő (házai) | *räti-äne-m* ver-üket-én (verem őket) és *kwol-äne-m* = ház-ak-m (házaim). stb. Bizonyos pedig, hogy a tárgyias igeragozásbeli *-än (-äne)*-ben 3. személynévmás foglaltatik, mely az egyes számban ugyan *-tä (räsitü, rätüstü)*, de szintén már kezdő *t* nélkül fordul elő a *rätianl* «ver-őt-ők» (verik), *räts-änl* (verték őt) alakokban. Vagyis: alakra nézve az *-än* e h. való: *-tän* v. *-län* (a szerint hogy a 3. tárgyrag kezdőhangzója *t* és részint *l*: *rätilem* verem, *rätislëm* vertem.). S ez szépen egyezik azzal, hogy a vogul személynévmások többes-számi töje *-n* végű: 1. *man* mi, 2. *nan* ti, 3. *tan*ők. Ha ezek szerint a *kwolanem* stb.-féle alakok végében többesi 3. személynévmás foglaltatik, ez a névmás természetesen csak olyan funkcióval érthető, mely különben is szerepel a vogulban: t. i. általános determinativumnak vagyis végarticulus-félének.

Megjegyzendő, hogy az osztjában is meglehetősen egybevágók a birtokszó többes-számi ragja, és az igeragozásbeli többesi tárgyrag (mely csak 3. tárgyszemélyre vonatkozik, noha esetleg 2-dik személyt is jelent); még pedig legalkalmasabb ennek föltüntetése az osztB. dialectus, a hol az egyszerű többes szám jelölője *t* különbözik a 3. személyrag *l (l)*-től, míg az osztIrt.-ban mindkettő egyformán *t (d)*-nek hangzik. Ugyanis pl. osztB. *apsilal* «az ő öcséi», *jojlal* az ő emberei (seine männer), *jažlal* «seine kame-

radin» (Ahlq. 13.), *ńavremlam* «gyermekeim», *kalańlam* «néneim» || *leltisla* megrakták (a szánjaikat); *moritlalam* szétzúzom (őket: *lūlen* csontjaid); *verlalan* «csinálod» («őket» *aratel veret an verlan* valamennyi dolgot nem csinálod meg). Látni való, hogy a *-lam*, *-lan*, *-lal*-ban az első *-l* 3.-dik személy mutatója, mely az egyes számban is *-l* (pl. tárgyragúl *-le*), s a végén van az alany-mutató rész: *-m*, *-n*, *-l*; szintígy az *apsilal*, *ńavremlam*, *kalańlam*-ban az első *l*-nek, illetőleg *-la*-nak többes-szám értéke van, mely azomban csak úgy fér össze a többes-számi 3. tárgyszemélylyel (*leltis-lal*), hogy azt determinativumnak (articulus-félének) vehetjük. Egyébiránt a *-lam*, *-lan*, *-lal* nem teljes alakok, hanem ki lehet őket egészíteni a vogulból, a mennyiben a megfelelő *-anem*, *-anen*, *-anü* (e h. *-tanem* v. *lanem* stb. lásd fentebb) alakokból régibb osztják *-lanem*, *-lanen*, *-lanel* következik (hasonló összevonással van a vogulban is pl. *Lozvai-vog. luām* lovaím, *luān* lovaíd, és *luān* (e h. *luānā*) lovai.).

E szerint a vog. *-ānem* (e h. *-tanem*) s a tőle el nem választható oszt. *-lam* stb. birtokszó-többesítésben voltaképen csak többesített végarticulust kell látnunk, melyben a többes jelölése az *-n*-re jut. Ez pedig nem lehet más, mint a külön vogul személynévmások többes-képzője (*ma-n*, *na-n*, *ta-n*), a mely jóformán azonégy a több ugor nyelvben még meglevő *n*, *n* többes-számi mutató névmástővel (finn *nä*, *ne*, *no*, cser. *ni*, *nu*, zürj. *nī*, *na*, mord. *nä*, *no*).

52. §. Számképzés. 2. Kettős-szám (Dualis).

Kettős szám-alak jelenleg az ugor-nyelvek közül csak a vogul-osztjában meg a lapp-nyelvben fordul elő, az utóbbiban csak a személynévmásokra és személyragokra szorítkozva. Némi nyoma van még a zürjénben és a mordvinban.

Osztják. Az osztírt. dialectusban a dualisnak még *-g*-vel, vagy az alapszó véghangzója szerint *k*-val, *χ*-val kezdődő képzőalakja van: *-gan* vagy *-kan*, *-χan* (*-gen*, *-ken*, *-χen*), pl. *iki* öreg; *ikigen*, *vont* hegy: *vontχan*, *vīt* csónak: *vītχen*; *maχ* hód: *makkan*; néha el is kopott a képzőnek kezdő gutturalisa: *lenkep* lyuk: *lenkepan*, *jāk* irnok: *jākan*. — Az osztB.-ben a képzőnek kezdő gutturalisa (*g*, *k*, *χ*) gutt. nasalissá vált: *-ńen*, pl. *sēmńen* két szem,

χōtñen két ház, *toylñ-tōrññen* két angyal (szárnyas-isten). — Megjegyzendő a dualis-alak pleonastikus használata, ilyenekben: *imeñen ojkeññen* asszony (és) férfi, *atñen pa χadlñen* éj és nap, *akarñen pūrññen* orosz-kutya (és) disznó (Ahlquistnál találós mesében = az üstnek két füle, *put-palñen*). — Dualis alakú a *-χem*, *-en* végű «kettő» számnév is: osztS. *kāχen* (meg *kāt*), Irt. *kāden*, *kādñ*, osztB. *kadñ* «kettő, egy pár», *katteñen* (*χoχtñm k. die gekommenen zwei* Ahlq. 32.); megjegyzendő, hogy jelző alakul az egyszerű *kat*, *kad* szolgál, de e mellett a jelzett főnév még fölveheti a dualis-képzőt: *kad i-χiv-pogñen* «két egyatyafia (zwei brüder)».

Személynévmások dualisa: osztIrt. 1. *mñ* (mi ketten), 2. *nñ*, 3. *tñ* (egyes sz. *ma* én, *neñ* te, *teu* ő; több. *meñ* mi, *neñ* ti, *teg* űk); osztO. 1. *mñ*, 2. *nñ*, 3. *lñ* (de több. 1. *muñ* mi, 2. *neñ* (*nññ*) ti, 3. *lñ* (*lñ*) űk).

Személyragok, dualis: osztIrt. 1. *-men*, 2. *-den*, 3. *-den* (birt. ragok) | 1. *-men*, 2. *-den*, 3. *-gen* (alany mutatók); pl. *mendemen* ketten megyünk, *mendegen k.* mennek; osztB. 1. *-men*, 2. *-ten*, 3. *-ñen* (pl. *menlemen*, 3. *menleñen*; *osñen* voltak ketten, *lisñen* ettek k.).

Külön alakja van a birtokszó dualisának (birtokos személyragok hozzájárultával): osztS. *ač juh*: *ačalam* két juhom, *ačalan* két juhod, *ačalauχ* két juhunk, *ačalal* két juhuk; akad erre az osztB.-ban is példa: *kat χiv-poχñalan* «deine zwei brüder» (Ahlq. 14.); *semgalan* «a te két szemed» (Volog. mondatai. NyK. XVII, 164. l.).

Vogul. Dualisi tőalak főnévi névszón: < *i'* (vogB.) vagy < *i* (lozvai): pl. *āmp* eb: dual. nom. *āmpi'*, *kwol* ház: *kwoli'*, *pñ'* fiú: *pñ'i'*, *lū* (*lūw*) ló: *luwi'*; lozvai: *šāmi* két szem, *kwāli* két ház (vagy alsólozvai: *lū*, *lūi* meg *luvi* Ahlquist); Kondai: < *i*, pl. *kul-kispi* két halász. — Igen szokott a pleonastikus dualis-jelölés: *māi' tārmi'* «föld és ég», *vit'i' tārmi'* «víz és ég», *jāχārem ānkvāχem* atyám-anyám, *ēkwāi' ājkāi'* «asszony és öregember».

Személynévmások, dualis alakok: 1. *mñ*, 2. *nñ*, 3. *tñ* (vagy lozvai dial. *mñ*, *nñ*, *tñ*; ellenben többes: *man*, *nan*, *tan*). — Személyragok, dualis alakok: 1. *-mñ*, 2. *-ñ*, 3. *-tñ*, *-ñ* (birt. ragok, pl. *kwolēmñ* kettőnk háza, *sālītñ* kettejük rén-szarvasa); birtokos ragok, vogB. | 1. *minēsēmñ* mentünk ketten,

2. *minēsēn*, 3. *minēsī'* mentek ketten (alanymutató ragok, a 3-dik személyben *minēsī'* voltaképen nincs személyrag, hanem csak a tempustű dualisa, úgymint a praes.-ben *minēi'*; lozvai nyelven: *minsi* és *minēji*; *joxtije* az egyes sz. *joxti* ellenében).

Birtokszó dualisa (birtokos személyragok előtt): *kwol* ház: *kwoläyēm* két házam, 2. *kwoläyēn* két házad, 3. *kwoläyā*; *kwoläyēmēn* kettőnk két háza, *kwoläyēw* kettőnk két háza, *kwoläyān* kettőjük két háza, *sāli* rén: *sāliäyēm* két rénem, 2. *sāliäyēn*, 3. *sāliäyā* stb. Munkácsi megjegyzése szerint az *-äg* helyett *-ar* is hallható (*samayēm*: NyK. XXI. 332); a Reguly jegyezte alakok: *-aum* (*äum*), *-aen*, *-age* végűek — azaz *-agm* illetőleg *-arm*, *-ayen*, *-aye* helyett valók (*äm kwolaum* én két házam).

Kérdés lehet, hogy mily viszonyban van a vog. <*i*, *-i* dualis-képző az oszt. *-gan*, *-gen*-hez (a mely alapalakra az osztB. *-ñen* változat is utal)? A két nyelv szorosb rokonságához képest azt kell hinnünk, hogy azon egy képzővel van dolgunk. Lehet is a kettőt egyazonnak tartanunk, ha számba vesszük, hogy az oszt. *-man* végű gerundiumnak a vogulban csak *-me*, sőt csak *-m* felel meg, tehát a *-gan*, *-gen*-nek illetőleg *-yan*, *-yen*-nek elég, ha a vogulban *-ye* felel meg, ilyen végű tő pedig, mely a ragozásból kivehető, a vogulban szóvégileg *-i'*-félévé alakul (pl. *ērī'* ének: nom. plur. *ērre-t*).

Más kérdés, vajjon a *-gan*, *-ñen*-beli *n* eredeti képző-rész, vagy új alkalmas járulék? Itt számba jönnek a személynév mások dualis alakjai: *mēn*, *nēn*, *tēn* (v. Lozv. *min*, *nin*, *tin*, osztB. *lēn*, *līn*). Úgy látjuk, hogy a dualis-jelölés az *ē*, *ī*, *i*-ben rejlik, mely beolvadt *j*, *g* (*γ*)-re utal; de *n*-végűek a többesi személynév mások is (vog. *man*, *nan*, *tan*) ez az *n* pedig jóformán a többesi mutató névmástöbblől (= f. *nā*, *ne*, *no*) ered. E szerint *g-n* (*ga-n*) = *-g* (v. *-ga*) tkpi dualisképző, mely *n*-vel, mint általános többesi mutató elemmel bővült.

Vége különvaló dualis-alaknak tartjuk a vogulban azon *-aye-t*, mely a birtokszó dualisát teszi. Mivoltát egyszeriben világosabbá teszi, hogy ugyanez alakja van a dualisi tárgyszemélyragnak a tárgyias igeragozásban (pl. *rātiäyēm* «ich schlage sie beide», *rātiäyēn*, *rātiäyā* stb.), épen úgy mint *-än* v. *-an* a többeszámra nézve *rātiänem* «verem őket» stb. Vagyis, *aye*-ban is az *a* előrész *ta-*, *-la* helyett való 3-dik személynév más vagyis inkább

mutató névmás, végarticulus gyanánt, pl. *āmparem* a két kutyám (tkp. *āmp-a-γe-m*), ellemben *āmpi'* «két kutya» = *āmp-γe*, mutató elem nélkül való.

Az osztj. *sem-galam*-félékben a *-ga* egyenes dualis (*-gan* h.); a *-lam* (*-la-m*) pedig vagy ugyanaz, a mely a többesi birtokszón fordul elő (ebből: **-lanem*), vagy akár **-laγem*-ből való, úgy hogy a mutató elem itt szintén dualis-féle alakuláson ment által = vog. *'arem*.

Lapp. Az igeragozás dualisi alakjai között tisztán kiválik a numerus-jelölés a praet. 3. személyben, mely tulajdonképi személyrag nélkül való: *-ga*, *-ka* (*-gan*, *-kan*): pl. lpF. *loγai* «olvasa» mellett *loγaiga* «olvasának ketten» | *bodi* jött: *bodiga* «jöttek ketten» (többesi 3. *lohke*, *botte*); lpS. *vatti* «ada»: dual. *vattika* (NyK. XXII, 309), *kīsi* húzott: d. *kīsikan*, *pōti*: *pōtikan* (ib. 292) | *valdiken* vevének ketten, *manniken* menének ketten; *varresteika kuektes* «futa a kettő». Ugyanezen dualis-jelölő fordul elő az *-s* 3-dik személyraggal: *-ska* (*-sga*), *-skan*, pl. lpF. *lokkusga* «olvassanak ketten» (*lokkusok* olvassanak többen, *lokkus* olvasson egy); lpS. *lekuska*, *lekuskan* legyenek ketten; meg *-ska* mint birtokos személyrag: *obbabska* «a kettőnek testvérét»; *ečabska* magukat (kettőt) = lpF. *ječasga* v. *-sge* (pl. *soj* [Adam ja Eva] *pajika pettet ečabska* ők [Á. és É.] engedék magukat csalni).

A praesensbeli dualis 3. szem. alakja rendszeren *-ba*, de előfordúl még *-ban* is: lpF. *lokkaba* ketten olvasnak, *bontteba* ketten jönnek; lpS. *lokkoba* v. *lokkeba* v. *-ban* ketten olvasnak, *eceban* ketten szeretnek; sőt a *-bekan* Friisnél Vefsenből följegyzett alakon kívül talált még Halász is sajátos eltérést egy *-ponk* végű alakban Undersäkerben (pl. *cöčteapontk* föllálnak ketten NyK. XXII, 253; több példa egy undersäkeri textusban: Ugor füzetek 8. szám, 42. l.). Mindez igazolja Setälának abbéli fölfogását, hogy a *-ba* dualisi alakban már nincsen számjelölő elem, hanem csak praesensstő van, a melyhez még egyéb alakok is tartoznak; de az eredeti dualisi szám-jelölést még fenntartja némileg *-ban* (*-pan*), s még jobban a Vefseni *-bekan* alak.*) Megjegyzendő, hogy *-ban* mellett van *-bak* és (Ofoten, Ibbestad).

*) Setälä, Tempus- und Modusstammbildung. 20 l.

Dualisi személyragok: lpF. 1. *-me*, 2. *-de* (pl. 1. *loꞗaime* olvasánk ketten, *loꞗaide* olvasatok ketten, ellenben többes szám szerint: 1. *loꞗaimék*, 2. *loꞗaidek*; — *gvaðest* házból: *gvaðestáme* kettőnk házából, *gvaðestáde* kettőtök házából); — lpS. 1. *-men*, 2. *-ten* (*-mien*, *-tien*), pl. 1. *viesoimen* laktunk ketten, 2. *viesoiten*; 1. *k̄simien* húztunk ketten, 2. *k̄sitiēn* (a többes-szám meg 1. *-m*, 2. *-tie*-vel: NyK. XXII, 242). Az *-ska*, *-skan* 3. személyragot lásd fent. — Látni való, hogy a lpS. *-men*, *-mien* 1. szem. dualisrag a lpF. *me*-nél teljesebb egy vég *n*-vel, csak úgy mint pl. ebben a dialectusban a genitivus-rag *n* eltűnt, de a lpS.-ben még megmaradt. A *-men* (*-mien*) rag egyébiránt szembetűnőleg egybevág a vog.-oszt. *-mēn*, *-men*-vel, s itt bátran fölvehető, hogy e dualisi személyragok a rövid névmástón kívül még dualis-képzőből állanak, mely ugyanis *-k* (*g*)-vel kezdődött és *n*-vel végződött (*-s-k-n* 3. személyrag módjára): *-m-k-n*, *t-k-n*; könnyen elfogadható pedig hogy ilyen alakból, teszem *-me-k-n*, *-te-k-n*, a középső gutturalis kiszorult; hiszen a lpF.-ben a pluralis-ragok mind a hárman *-k*-val végződnek (*t* helyett): *-mek*, *-dek*, *-sek* (e h. *-met*, *-det*, *-set*) s e szerint a dualisiaknak is egyforma alakja volna várható: *-men*, *-ten* mellett 3-dikül *-sen*, pedig *skan*, *-ska* van; vagy pedig *-men*, *-ten* helyett *-mekan*, *tekan* volna várható.

Végre a dualisi személynévmasok ilyen alakokkal és változatokkal mutatkoznak (fölhozva a teljesebb tő föltüntetésére a nom. mellett még néhány casusalakot is):

lpF. nom.	1. <i>moaj</i> ,	2. <i>doaj</i> ,	3. <i>soaj</i>
gen.	<i>monno</i>	<i>dodno</i>	<i>sodno</i>
allat.	<i>monnojdi</i>	<i>dodnojdi</i>	<i>sodnojdi</i>

v. ö. több.: *mi*, *di*, *si*,
g. *min*, *din*, *sin*
all. *migjidi*, *digjidi*, *sigjidi*

lpS. nom.	1. <i>moj</i>	2. <i>toj</i>	3. <i>soj</i> és <i>sōnoj</i>
gen.	<i>mōnon</i> , <i>monnon</i>	<i>tōnon</i>	<i>sōnon</i>
acc.	<i>mōnob</i> , <i>monnob</i>	stb.	stb.
all.	<i>mōnoj</i> , <i>monnoj</i> , <i>mōnojt</i>		

Megjegyzendő még a Lulei 1. *mōđļa* nom. = *moj* (NyK.

XXII, 306); Viklundnál *mōda* és *mōj* de a casusokban *munnu*); többes nom. *midda*.

Meglátszik hogy a *moj* (*moaj*) stb. egytagu nom. alakok a kéttagú *mōnoj*-félekből rövidültek (v. ö. a még meglevő nom. *sōnoj*-t, meg a casusokbeli *mōno*, *monno*, *munnu*-féle tőt). De a *mōnoj* stb. alak föltűnik hosszúsága által a személyrag *mēn*, *men* ellenében, pedig ez = vog. oszt. *mēn*, *men* személyrag, mely egyszerűsrimd külön álló személynév más. A dualisi casusok közül kiváló az allatívus *mōnoidi*, *monnojdi* stb., mert a többesi allatívus-raggal végződnek, t. i. *-idi*, a melyben *-i-d-* tkp. többesi számjelölő = finn *-i-te*) s ebből az következik, hogy a dualisi *mōnoj* tkp. többes-jelöléssel végződven már *mōno-*, *monno*-ban megvan a tképi egyszerű dualis-jelölés = *-mēn*, vagyis = *m-k(g)-n* (teszem *mo-gon*). A megtoldást nyilván az okozta, hogy ilyen egyszerűbb dualis alak már nem különbözött kellőleg az egyes-számtól (mely most *mon*, sőt *monno* is).

Jegyzet.

Dualisnak vehető a zürjén-ben azon *<a* végű alak, melyben két egymással működő (bár nem is egymáshoz tartozó) egyén megnevezése történik, egészen a vogul-osztják pleonastikus dualis módjára; pl. *soča-voka soror et frater* | *vōla-čaña* ló és csikó | *širakaña* egér és macska. Megjegyzendő *goz* (tője: *gozj_s*) mellett: *gozja* «hitvestársak (ehespaar, gatten)». Lehet bár, hogy ez az *<a* valahogy az oszt.-vog. *-g* (*-γ*, *-gan*)-nak felel meg, talán *g* : *v* változással; mert az ilyen zürj. *<a* különben = votj. *o*, meg a finn *-v*, (pl. *sinma*, votj. *sinmo*, f. *silmävä*, m. szemű).

Számbavéve hogy a mordvin-ban a pleonastikus dualis módjára pleonastikus pluralis van, mely megvált ilyen dualisra utal (pl. *a'at-babat* «öreg ember és asszony»), lehet bár az additionalis számnevekhez hozzájáruló *-g* (elváltozva *-v*, *-j*) képzőnek dualis-féle értéket tulajdonítani, a mennyiben «két» számnak (bár nem is ugyanazon egy számnak) összefoglalására vonatkozik: pl. *kem + kolmo* (tíz + három) : *kem-golmo-vo* tizenhárom : *kem-sisem-gä* v. *kem-sisemeje*, *-simeve* tizenhét, *komš-vejke-je* v. *-ve* huszonegy. Érdekes hasonlításul szolgálhat a jakut *ikki* «két» használata (Böhtlingk, Jak. Wbueh): «*ikki*, *zwei* drückt nach *zwei* coordinirten nominibus die zusammengehörigkeit derselben aus und über-

nimmt statt dieser die flexion pl. *min aya uol ikkini kördüm* ich habe vater und sohn gesehen.*¹⁾

b) 53. §. Collectiv számnevek.

Annak kifejezésére, hogy a számjelentő szók csakis «egymás mellett, együtt levő és működő, vagyis valamennyien megint collectiv egységet tevő egyesekre» (nem pedig elszórt és külön működő egyesekre) értendők, — némely ugor nyelvek is külön töképzéssel élnek, mely a számneveken, azaz (az «egy»-et kivéve) magukra többséget jelentő szókon az összefoglalás által támadó egységet, tehát mintegy «numerus singularis-t» fejez ki, — a miből is érthető, hogy esetleg maga az «egy» számnév is, természetesen csak pleonastice, veszi föl e collectiv (singularis)-képzést. V. ö. ném. *all-ein*.²⁾

Zürjén: *kik* : *kiknan* mind a kettő (оба вмѣстѣ) (двое)
íol : *íolnan* mind a négy (всѣ четыре)
das : *dasnan* mind a tíz
daskik : *daskiknan* mind a tizenkettő stb. Savv. 30. l.³⁾

zürj. P. *kiknan* 2, *kuimnan* 3, — Попов. 28. l.
íolnan 4 (всѣ четыре, четверо)

¹⁾ A collectiv számnevekhez való előkészületet tartalmazó régiebb kéziratban Budenznek köv. megjegyzését találjuk:

Wied. § 60. s. 48: «Die einer werden nachgesetzt, u. zwar wie es scheint ursprünglich in der prolativform, z. b. 16 = zehn an 6 vorüber.» Doch der prolativ ist immer mit *a*, auch im Erza (*va, ga*: *kudova, lišmeva*). Inkább collectiv képzőnek vehető ez a *go* (*vo*), *je*. — Vagy tán cf. f[inn]-*kä* (*gä*) ,que'.

S. Zs.

²⁾ Ezt Budenz a zürjén *ötñas* mellé jegyezte egy kézirati összeállításban, mely nyilván előkészületül szolgált a könyomatú íveknek a collectiv számnevekről szóló szakaszához; ugyanott találtam az adatok forrásainak megjelölését, melylyel itt kiegészítettem az ívek szövegét. — Az *all-ein*-t nyilván az *alle drei, alle vier*-félekkel akarta itt egybevetni.

S. Zs.

³⁾ A könyomatú íveknek egyik példányán ezen zürjén alakok mellé ezt jegyezte Budenz: «*n* lehet bár több[esi] névmás» [finn *nä, ne, no*, v. ö. az előbbi §-okat].

S. Zs.

dasnan 10 (всѣ десять, десятеро)

daskiknan 12 (всѣ двѣнадцать, -цатеро).

Személyragokkal (zürj. P.): *kiknanim* mind a kettőnk (оба мы)

kiknanit mind a kettőtök (оба вы)

kiknanis mind a kettejük (оба они)

kuiṁnanim mind a hármunk, трое мы

kuiṁnanit mind a hármotok трое вы

kuiṁnanis mind a hármuk трое они

ötnam egy magam (одинъ я; acc. -ös, elat. -is): *öt* (*ötpir* egyszer)

ötнат egy magad (одинъ ты)

ötнас egy maga (одинъ онъ; acc. -ös) | zürj. *ötнас* одинъ только

ötнанim egymagunk, csak mi magunk, egyedül mi (acc. *ötнанimös*
[elat. *ötнанimis*])

ötнанit одни вы | *ötнанis* одни они | zürj. acc. *ötнанisö*.

Votják: *kiknazi* mind a kettejük (v. ö. zürj. *kiknanis*), sie beide
sizimnazili mind a hetőjüknek (ihnen allen sieben).

voćnadi mindnyájatok (ihr alle): *voć* mind.

ognam, *ognad*, *ognaz* egymagam stb.

ognami, *ognadi*, *ognazi* wir, ihr, sie allein.

(*og pol* egy-szer). — V. ö. Wied. 99. l.

NB. Distributiv kifejezés *): *votj. kiken-kiken* (*kutšikiz sojossä istini kiken-kiken* kezdte öket küldeni kettenként, je zwei, paar-weise). || zürj. *kikön* kettenként, *kuiṁön* hármanként stb.
Votj. monä ognamä (acc.) *öz kelli* me solum non reliquit.

Cseremisz. a) *kogeńeg* mind a kettő (v. kettőt) | cserM. *kokonek*

kumeńeg mind a három (v. hármat)

luńeg, *luńeg* mind a tíz (tízet)

šüdőńeg mind a száz (százat) NyK. III. 440.

NB. *kudoteńeg* v. *kudeńeg* mind a hat (hatot)

-g (*k*) nélkül, személyragokkal:

metam koguńam (*koguńam*) mind a kettőnket

tendam kogeńdam mind a kettőtöket

nunom koguńuštom mind a kettőjüket

kumeńam (*kumeńam*) mind a hármunkat.

*) E mellé a fönt említett példányon ezt jegyezte Budenz:
«adverb.» S. Zs.

b) <i>kokton</i> ketten	<i>šukon</i> sokan
<i>kandakšen nyolczan</i>	<i>šagalen</i> kevesen
<i>luun tizen</i>	<i>čelan</i> mindnyájan
<i>kolun</i> húszan	<i>meňaren</i> hányan
<i>šüdön</i> százan	NyK. III. 439.

NB. <i>kumuton</i> hárman	cser M. <i>kumutin</i>
<i>nilitin</i> négyen	<i>nilitin</i>
<i>vizitin</i> öten	<i>šimitin</i> heten
<i>šemeten</i> heten	<i>šukan, čilan.</i>

pl. *nuno tište kokton* (*kumuton* stb.) *ulod* ők itten ketten (hárman stb.) vannak. NyK. III. 100. cser. mond. 35. *nuno tište šukon iläd* ők itt sokan élnek.

«egy maga» *škedak* (*šked* + nyomat. *ak*), v. ö. *šket jing magára* való ember: *eške* maga).

Mordvin. a) *kafinek* mi ketten, kettőnk e h. *kaftin-nek*

kafinentt ti ketten, kettőtök

kafinest ők ketten, kettejük — Ahlq. 30. l.

mord E. *kavtonek* (*kavtonnek*), *kavtonenk*, *kavtonest*

kolmonek (*kolmonnek*) mi hárman, *kolmonenk* ti hárman, *kolmonest* ők hárman. — Wied. 48—49. l.

NB. mord E. *kolmonesk* mind a három, *sisemnesk* mind a hét.

b) mord M. *kaftskä* mind a kettő, *kolmitskä* mind a három, *niletskä* mind a négy, *vetetskä* mind az öt stb.

(*kolmit*, *nilet*, *vetet* nyilván pluralis-alak, v. ö. cser. *kumuton*; *-skä* meg 3. birt. szem. rag *sk* (*st*) + névhatározó; v. ö. M. *-nkä*, *-nttä* «-unk, -tok»).

NB. mord M. *kaftinsa* duplex, kettős, *kolminsä* triplex, hármas.

NB. «egy maga» <i>skam</i> :	<i>skamın</i> egymagam	E. <i>skamon</i>
(v. ö. <i>es</i> maga,	<i>skamt</i> egymagad	<i>skamot</i>
cser. <i>eške</i>)	<i>skamınza</i> egymaga	<i>skamonzo</i>
	<i>skamonek</i> mi magunk	
	<i>skamonk</i> ti magatok (egyedül ti)	
	<i>skamost</i> ők maguk (egyedül ők)	

NB. mord E. *vesenek*, *vesenk*, *vesest* mindnyájunk, -atok, -jok
vagy: *vesemenek*, *vesemenk*, *vesemest*
vagy: *vesemenenk*, *vesemenest*.

Lapp: lpF. *guöft-es* kettő, *zwei* zusammen lpS. *kuoktes* kettő: *k. mi-jest*, duo nostrorum Friis 57. l. [man
golmas három együtt, *hárman* *kolmas, kolmos* hár-
njälljes négy együtt, *négyen* *neljes* négyen
viđas (gen. *vittas*) öten *vitas* öten,
gudás (g. *guttas*) hatan. *kotos, kotes* hatan,
čiečas heten, hét együtt *čečas* heten.
gavces nyolcz együtt
ovces kilencz együtt
loyes (g. *lokkas*) tíz együtt

pl. lpS. *aicei sono kuektaseb* illos ambos *conspiciebat* | *neljes* *lêpe* négyen vagyunk | *hõlebe kolmos* beszélünk hárman.

b) lpS. *kuekta, kuektak* duo soli (*moj, toj kuekta* csak mi, ti ketten) | *kolmuk tantum tres* (*mije kolmuk* mi hárman), *neljok* (*mije neljok*).

Finn. Rendes collectiv számnévképzés ugyan nincsen a finnben — de mégis némi nyoma látszik ilyen származékokban: *kolminaise* triplex, *kuutinaise* hatszoros (v. ö. mord. *kaftinsa, kolminsä*).*)

b) *kaksoise unus binorum, gemellus* (*kakso-ise*)
kolmoise unus ternorum (*drilling*) (*sai kolmoisia*).

NB. mord. *kaftas*, plur. *kaftast* ikrek;
 osztB. *katpañ zwilling*, (*k. návirem*).

Magyar. a) *kettő* (két), *hármó* (hármójuk), *ötő* (ötőjük), *ható* (hatójuk, hatónk). — NB. *monnó*.

b) *ketten, hárman, négyen, húszan, százan* stb. (pl. *vagyunk, vannak, mentek* stb.) || *kettenk ént, hármánk ént, százank ént* stb. — *egyenk ént* || *darabonk ént* (e h. *egy darabon-k ént*), *emberenk ént, fejenk ént, naponk ént* stb. || NB. *ketten-ként és kettejével* | *százank ént* és *százszámra* | *mázsánk ént* (azaz: *egy mázsánként*) és [egy] *mázsa szám-ra* || NB. Másképen az *n-es* számnév-alakokat (*ketten, hárman* stb.) adverbiumnak tartják (casus-

*) A finn rovat mellé azt jegyezte Budenz: «nem sokat ér, kétes magyarázatú.» S. Zs.

ragos alaknak, ez esetben módhatározónak); e fölfogást védi
Lehr: *Nyelvőr* 1875, 8. l. stb., 541. s köv. l.*)

NB. *hetevény* «fias-tyúk, sie bengestirn» (Székl.: Tájsszó-
tár, SzD.). — v. ö. *hármó-*, **hármovo*?

*) Az említett példánynak e helyén a köv. toldást találjuk:
«Simonyi: M. Határozók I. 208. sk. — Hogy nem ragoztatik *an*,
még nem dönti [el a kérdést], cf. *-stúl.*»
S. Zs.
